

Роксана ХАРЧУК

**УДК 821.161.2.02Т.
Шевченко.091:821.161.1/.162]''18''**

**СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВО
ШЕВЧЕНКА: ДЖЕРЕЛА
І КОНТЕКСТ**

Авторка статті доходить висновку, що українське слов'янофільство, представником якого був Шевченко, формувалося на підставі праць Я. Коллара і П.-Й. Шафарика й у контексті класичного російського слов'янофільства. Водночас українське слов'янофільство було виразною альтернативою його російського варіанту.

Ключові слова: слов'янофільство, Шевченко, Я. Коллар, П.-Й. Шафарик, О. Бодянский, витоки, контекст.

Тривалий час проблема Шевченкового слов'янофільства була у шевченкознавстві однією з центральних. Історію цього питання всебічно висвітлив І. Дзюба [див.: 5, с. 329–351, 351–383]. Прикметно, що з метою розрізнення він пише вже про слов'янську ідею Шевченка, а не про його слов'янофільство. Аналогічно й у «Шевченківській енциклопедії» гасло «Слов'янофільство» замінили гаслом «Слов'янофіли і Шевченко» [25, т. 5, с. 838–845]. Такий підхід пояснюється, вочевидь, тим, що росіяни фактично отримали монополію на цю інтелектуальну течію, яку нині переважно трактують як різновид саме російської суспільно-політичної й культурницької думки. Варто підкреслити, що російське слов'янофільство не було статичним явищем. Змінюючись, воно дедалі більше й тісніше пов'язувалося

із конфесійними і політичними принципами, культурний контекст натомість перетворювався на другорядний. Уважається, що російське слов'янофільство започаткувала стаття О. Хомякова «Про старе і нове» (1839), написана для вечорів, які проходили в домі іншого відомого слов'янофіла І. Киреевського. Останній назвав зазначений напрямок конкретніше – «православно-слов'янським» [див.: 23, с. 11]. Це визначення свідчить, що первинно російське слов'янофільство поширювалося на православних слов'ян. Символічний кінець класичного російського слов'янофільства датується 1860 р., коли померли найвизначніші його представники К. Аксаков і О. Хомяков. Російське слов'янофільство не є явищем однорідним, тому й не має однозначного трактування. Тепер у ньому прийнято виокремлюють шість періодів, кожний з яких мав власний сенс: 1. класичне слов'янофільство 1830-их рр., представники І. й П. Киреевські, К. й І. Аксакови, О. Хомяков, Ю. Самарин; 2. офіційна народність 1830-1850 рр. – найвідоміший її репрезентант С. Уваров; 3. «молода реакція» часопису «Москвитянин» 1850-і рр. в особі А. Григор'єва й О. Островського; 4. демократичний панславізм 1840-1850 рр. М. Погодіна; 5. «почвенничество» 1860-их – М. і Ф. Достоевські, М. Страхов, А. Григор'єв; націоналістичний панславізм 1860-1870 у варіанті М. Данилевського [див.: 30, с. 44-45].

У цьому дослідженні йтиметься винятково про класичне російське слов'янофільство, паралельно з яким розвивалося й українське. Перші спроби пов'язати слов'янофільство Шевченка з російським зразка О. Хомякова з'явилися у ХІХ ст. Саме М. Драгоманов назвав Шевченка батьком «хомяковщини української» [14, с. 263]. Йому опонував І. Франко, який чи не першим вказав на відмінність між російськими слов'янофілами й українським поетом: «Лишаючи докладне вияснення Шевченкового слов'янофільства для окремої монографії, я зазначу тут тільки те, що воно ніколи не було ані расове, ані конфесійне. Шевченко не любив слов'ян лише за те тільки, що вони слов'яни, не бачив ані жодного містичного значення в їх назві, не впускався в туманні міркування про світлу будучину слов'янської раси на тій самотній основі, що “захід” гниє, а слов'яни здорові, непочаті, не вірив ні в які окремі принципи будучої “слов'янської” культури. З минувшини слов'ян він підносив тільки такі моменти, де слов'яни (одиниці) вносили свої вклади в скарбівню загальнолюдської цивілізації. Такими героями в його очах були Іван Гус і Шафарик <...>. Тим менше було в Шевченковім слов'янофільстві якого-небудь державства...» [22, с. 25]. І. Дзюба, продовжуючи лінію І. Франка, зазначив, що «одним і тим самим терміном – “слов'янофільство” – в різних випадках називають зовсім різні речі» [5, с. 370]. У випадку Шевченка й кирило-мефодіївців ішлося про «ідею рівноправного співжиття всіх слов'янських народів у вільному союзі» [5, с. 370]. Я. Коллар взагалі уникав політики у власній теорії, маючи на увазі передусім «літературну взаємність», наголошуючи на культурній місії слов'ян. На думку І. Дзюби, месіанська ідея російських слов'янофілів мала виразне імперіалістичне забарвлення, оскільки спиралася на великодержавність. Натомість для чехів, словаків, хорватів, сербів, болгар, українців, білорусів та інших слов'янських народів, позбавлених державності, чия культура і саме національне існування перебувало під загрозою, слов'янська ідея мала демократичний і революційний зміст

***** Шевченків Свім *****

[див.: 5, с. 366, 367]. Західні дослідники, зокрема Д. Г. Біллінгтон, вважають, що російське слов'янофільство набуло імперіалістичного забарвлення лише з появою книжки М. Данилевського «Росія і Європа» (1871). З цією метою згаданий американський історик впровадив термін «панславизм» без поділу на демократичний і націоналістичний варіанти, зазначаючи, що ця автократична, експансіоністська ідеологія мала небагато спільного з ідеалістичним раннім російським слов'янофільством [див.: 27, с. 396]. Український історик І. Куций, уникаючи нюансів і розрізень, зміщує акцент із самотності слов'янських народів на їхній спільний контекст – адже всі вони, крім росіян, на момент зародження і розвитку слов'янофільства були неісторичними. На його думку, «з тезою про українське слов'янофільство можна погодитись за умови широкого розуміння цього явища – як прихильності до ідеї слов'янської цивілізаційної самотності» [9, с. 47]. Польський дослідник А.-Ф. Коля пише, що для російського слов'янофільства всіх періодів ніколи не була важливою слов'янська спільнота: «це були погляди русофільські, а не слов'янофільські» [30, с. 44]. Аналогічно й М. Попович уважав, що раннє московське слов'янофільство стало одним із джерел російського народництва, а з часом дійшло до «чорносотенного російського шовінізму», перетворившись на рупор реакційних сил [15, с. 32].

Як відомо, польські романтики, зокрема А. Міцкевич і З. Красинський, не довіряли офіційній «російськості». Хоча вони й критично оцінювали європейську цивілізацію, проте на відміну від російських слов'янофілів не заперечували її потенціалу. Аналогічно І. Франко уважав, що Я. Коллар ніколи б не прихилився до теорій проти «гнилого Заходу» [21, с. 76]. Загалом для польських романтиків важила просвітницька дихотомія Європа–Азія, російську культуру при цьому трактували як азійську, тоді як російські слов'янофіли протиставляли Європі, що нібито загнивала, одухотворену, православну Росію. І хоча окремі пункти «Книг буття українського народу», програмного документу Кирило-Мифодіївського братства, за своїм критичним пафосом щодо Франції чи Англії нагадують наратив московських слов'янофілів, за спостереженням Ганг Йонг-Сук, М. Костомаров «не роздмухав цього розрізнення між слов'янами і рештою християнського світу у грандіозну дихотомію Схід–Захід» [4, с. 169]. Братчики передусім критикували західний раціоналізм. П. Куліш, ніби підсумовуючи проблему ставлення українських романтиків до Європи, у 1860-ті писав: «Европейская цивилизация не представляет для нас чего-то ненавистного, как для московских славянофилов, которые обьвили Запад гнилым и избрали какое-то русское воззрение (курсив П. Куліша – Р. Х.) на науки и искусства. Мы изучаем дружески все, что выработано другими обществами и народностями, но благ для нашего народа ожидаем только от своеобразного развития его собственных нравственных сил» [8, с. 10].

Витоки слов'янської ідеї на українському ґрунті прямо пов'язані з чеським слов'янофільством. Зазвичай дослідники називають у цьому зв'язку німецькомовний часопис «Слов'янин. Послання до всіх народів слов'янських», що його 1806 р. почав видавати засновник чеської славістики Й. Добровський. Однак, за визначенням М. Гроха, на культурно-мовне відродження чехів чи не найбільший вплив справили ідеї Гердера, згідно з якими визначальною рисою народу є мова

вплив мала російська преса, а російська пропаганда спричинилася «до того, що тут просто не визнавали української мови. Таке ставлення до цілого народу і його мови було підсилене ще й діяльністю закарпатських “москвофілів» [11, с. 247]. Російське слов’янофільство було частиною цієї пропаганди, її підґрунтям. М. Неврлий писав, що «воно служило приманкою для наївних західних і південних слов’ян, було засобом їхнього приєднання до Російської імперії, їх би там чекала така сама гірка доля, як і поляків, українців і білорусів» [12, с. 247]. При цьому найбільше під російський вплив потрапили саме словаки, які зазнавали жорсткої мадяризації, відтак покладали надії на росіян, до яких, на їхню думку, «належали також українці й білоруси» [див.: 12 с. 248]. Досить згадати, що найвідоміший словацький слов’янофіл Л. Штур, кодифікатор словацької мови, написав виразно русофільський філософський трактат «Слов’янство і світ майбутнього» (1851), який уперше було опубліковано саме у Росії у 1867 р. Прикметно, що М. Рігельман, який притягався до слідства у справі Кирило-Мефодіївського братства, був особисто знайомий із Л. Штуром. Про це свідчать матеріали його справи, в яких згадано листи «с сомнительними вираженнями о славянском развитии, о возвышении простого народа, о чувстве общего братства и равенства» [6, т. 3, с. 159], що їх М. Рігельман адресував В. Ганці і Л. Штуру. Ці листи було знайдено в паперах П. Куліша [6, т. 3, с. 153]. М. Рігельман пояснював слідству своє знайомство з ідеологом словацького відродження Л. Штуром так: «Отправившись в 1843 г. за границу <...> я был в Праге <...> и там познакомился с библиотекарем Ганкою <...> он же просил меня познакомиться с бывшим профессором Штуром, если я буду в Пресбурге, как человеком, также, как и он, занимающимся русскою словесностью, что я и исполнил по приезде в Пресбург, кажется, через год после того» [6, т. 3, с. 154]. Вочевидь, русофільство Л. Штура впливало саме з тієї обставини, що російська словесність на той час була найперспективнішою і найрозвиненішою з-поміж усіх слов’янських. Також він мав від росіян підтримку: «... стараннями П. П. Дубровського та за підтримки міністра С. Уварова такий журнал “Денніца” (“Zutrzenka”) було засновано. Із журналом співпрацювали словацькі та чеські науковці: чехи В. Ганка і Я. Пуркіньє, словаки Л. Штур і Я. Коллар. Останній був переконаний, що метою журналу має бути популяризація “взаємності”» [1, с. 16]. Головний агент російського впливу, що ним у 1840-ві роки в чеському випадку був М. Погодін, пропонував міністру С. Уварову надати фінансову підтримку чеській матиці, а також словакам від імені невідомих російських меценатів. Щодо решти слов’янських рухів у тодішній Австрії, то просив 25 тисяч рублів щорічного «пособия», яке мало видаватися таємно [18, с. 125]. Хоча російські дослідники пишуть, нібито М. Погодін не заперечував «малоросійського наріччя», але відразу ж зазначають: «“Великоросійське” мислиться як своєрідна lingua franca, аналог середньовічної латини – для слов’янського світу» [18, с. 126]. Теза, що саме мова є головною ознакою самобутності народу й паралельна відмова від сепаратизму на мовному ґрунті – головний камінь спотикання у випадку М. Погодіна і ранніх російських слов’янофілів. Саме про це свідчить й діяльність Кирило-Мефодіївського братства, і творчість Шевченка, бо мовна ідентичність веде за собою політичну відокремленість.

М. Рігельман зазначав, що в його знайомстві з чеськими будителями не було нічого особливого, водночас зміст його листа до Л. Штура свідчить: адресант був виразним слов'янофілом, орієнтувався у словацьких справах, що й підтверджують його відповіді з протоколу допиту. Про свого знайомого він казав: «... будучи венгром, он всегда называл Австрию деспотическою, а Венгрию свободною по отношению их государственного устройства. Между тем сам нередко жаловался, что тогда, как в Австрии можно получать русские книги и письма, в Венгрии почти невозможно по ненависти, существующей между словаками и мадьярами...» [6, т. 3, с. 157]. Оскільки Шевченко був особисто знайомий з М. Рігельманом, можна припустити, що від нього міг дізнатися не лише про Л. Штура, а й про саме існування словаків і словацьку ситуацію загалом. Можливо, М. Рігельман розповідав поетові і про Я. Коллара, і про П.-Й. Шафарика, з якими бачився короткий час, подорожуючи Європою.

Серед українських слов'янофілів Шевченко був чи не найвідомішим. З одного боку, в поемі «Єретик» (1845) він приєднався до слов'янофільства, бо відчув: цей рух є традицією всіх слов'ян, більше того – це був перший зразок слов'янського суспільно-політичного мислення. З другого, у посланні «І мертвим, і живим...» (1845) поет скептично оцінив моду на слов'янофільство серед русифікованого дворянства українського походження, яке не зрозуміло суті цього інтелектуального руху: «Німець скаже: "Ви слав'яне" / "Слав'яне! слав'яне!" / Славних прадідів великих / Правнуки погані! / І Коллара читаєте / З усієї сили, / І Шафарика, і Ганка, / І в слав'янофіли / Так і претесь... І всі мови / Слав'янського люду – / Всі знаєте. А свої / Дас[т]ьбі... Колись будем / І по-своєму глаголать...». Заперечуючи моду на слов'янофільство без українців поет усе ж пов'язував майбутнє українців, становлення їхньої держави саме зі слов'янським мисленням, бо воно було мотором визвольного руху слов'ян, що й засвідчила поема «Єретик».

В українському шевченкознавстві утвердилася думка, що П.-Й. Шафарик дізнався про Шевченка за посередництва О. Бодяньського: «Ш. був обізнаний із творчістю укр. поета. У 1844-45 О. Бодяньський надіслав Ш. вид. Шевченка "Тризна", "Гамалія", "Кобзар" 1844. 1845 укр. поет написав поему "Єретик" і поетичну посвяту до неї – "Шафарикові"» [16, с. 830]. Хоча ця теза належить до загальноприйнятих, вона викликає певні застереження.

Як відомо, працю П.-Й. Шафарика «Слов'янський народопис» (1842), що доповнювала попередню під назвою «Слов'янські старожитності» (1837) й містила огляд слов'янських народів за їхніми мовами, географією, державами і віросповіданням, О. Бодяньський переклав 1843 р., за рік після виходу праці чеською. Переклад початково було опубліковано в перших трьох числах журналу «Моквітянин» 1843 р., згодом і окремим виданням того ж 1843 р. Перекладач надавав цій праці великого значення, називаючи «настольною книжкою кожного слов'янина», паралельно зауважуючи, що її все ж не варто сприймати як «Енциклопедію слов'янознавства» [24, с. VI]. Восьмий параграф зазначеної праці присвячено малоросійському наріччю. П. Й. Шафарик розглянув географічні терени, на які поширюється малоросійська мова, перелічив так звані обласні назви: Україна, українці, запорожці, визначив мовні особливості й зазначив кількість носіїв малоросійського наріччя, виокремивши тих, хто проживає

Шевченків Свім

в Росії, в Австрії, зокрема в Галичині й Угрії (Угорщині). Тут же було зазначено кількість число вірних, які належали до православної і греко-католицької церкви (останніх автор називає також унітами або уніатами). Окремий підрозділок стосується словесності, зокрема тут зазначено: «В новейшее время некоторые любители народного наречия начали сочинять и издавать стихотворения, повести и другие увеселительные сочинения на простом, чистом, милом сердцу малорусском языке, что, разумеется, как особенность, не вредящая в этом объеме единству письменности, заслуживает всякую похвалу»²⁴ [24, с. 27]. Інтерес викликає й перелік прізвищ малоросійських письменників, що його подав П.-Й. Шафарик. У виданні «Шевченко в критиці», на відміну від попереднього, – «Світова велич Шевченка», вже вміщено уривок зі «Слов'янського народопису» в перекладі О. Бодяньського, оскільки серед малоросійських літераторів останнім згадано Шевченка. Примітка свідчить, що в оригіналі перелік цей був дещо іншим. Саме перекладач доповнив його іменами Гулака-Артемівського, Корсуна, Шевченка, Тихорського, Меха. Згадано Шевченка і в журнальній публікації. При цьому, як слушно зазначає автор примітки М. Назаренко [17, с. 636-637], О. Бодяньський ще у вступі писав, що перекладач не дозволив собі жодних змін, крім тих, що йому прислав сам автор, мотивуючи це рішення так: «Он [сочинитель – Р. Х.] хотел представить читателям сочинение это так, как оно есть, потому что самые недостатки подобных мужей во сто раз поучительнее для нас всех наших крошечных и мелких исправлений и усовершенствований»²⁵ [24, с. VI]. Це уточнення все ж свідчить про те, що чеський будитель довідався про Шевченка не у 1844–1845 р., коли отримав Шевченкові книжки, а принаймні 1843 р., коли ознайомився якщо не із правками О. Бодяньського – І. Брик твердить, що в коректі, присланій йому О. Бодяньським, прізвища Шевченка немає [3, с. 118], то принаймні з видання своєї праці в російському перекладі в журнальному або книжковому варіанті. З іншого боку, Шевченко довідався про П.-Й. Шафарика та його працю, можливо, й не за посередництва О. Бодяньського, з яким познайомився лише в лютому 1844 р. Можна припустити, що про знаного славіста поет отримав першу інформацію таки від М. Максимовича, з яким спілкувався вже 1843 р. Останній сам дописував до журналу «Москвитянин», відреагував і на публікацію «Слов'янського народопису», опублікувавши у 10 числі за 1843 р. рецензію на цю працю. Статтю М. Максимовича «Исследование о гетмане Петре Конашевиче-Сагайдачном», опубліковану там же, як і рецензію Ф. Китченка на «Гайдамаки» з 11 числа того ж року, Шевченко таки читав, тому міг ознайомитися і з рештою чисел, принаймні з 1, де вміщено першу подачу «Слов'янського народопису» зі згадкою його прізвища посеред найвідоміших тогочасних українських письменників. Про можливість того, що поет познайомився із П.-Й. Шафариком через російські журнали, писав І. Брик, відкидаючи паралельно припущення, що ці статті могли бути «достаточним мотивом для того, щоби поет присвятив Шафарикові так дорогу собі поему [ідеться про поему «Єретик» – Р. Х.]» [3, с. 111].

24 Саме такої думки згодом притримувався й М. Костомаров, висунувши теорію «української мови для домашнього вжитку».

25 І. Дзюба однозначно стверджує, що «Бодяньський у свій переклад Шафарикового «Слов'янського народопису» додає до прізвищ українських письменників, названих у Шафарика, Шевченка» [5, с. 331].

Шукаючи того чоловіка, який міг справити на Шевченка сильніше враження, ніж журнальні статті, розумів значення П.-Й. Шафарика на полі слов'янської науки й був особисто близьким до вченого, І. Брик спиняється таки на постаті О. Бодяньського, відкидаючи вплив і П. Куліша, і П. Лукашевича, і М. Іванишева, й М. Максимовича, доходячи такого висновку: «... а тепер тверджу з цілою певністю, що думку присвятити поему Шафарикові піддав Шевченкові ніхто інший, як тільки Бодяньський, щирий приятель і духовне звено між Шевченком і Шафариком [підкреслення – І. Б.]» [3, с. 120–121]. Цей же дослідник довів, що Шевченкові була відома праця О. Бодяньського «О народной поэзии славянских племен» (1837), яку він отримав від Є. Гребінки. Саме тут коротко подано історію чехів, наголошено на їхній германізації та історичному конфлікті з німцями. Пише дослідник і про можливі впливи на поета збірника А. Метлинського «Думки і пісні та ще дещо» (1839) й огляду слов'янської минувшини О. Корсуна, вміщеного у виданні «Сніп» (1841).

Безперечно, Шевченко не знав, що за походженням П.-Й. Шафарик був словаком, про що й свідчить вступ до поеми «Єретик», де славіста названо «чехом-слов'янином». Праця славіста також не свідчила про його словацьке походження. Адже вважаючи свою рідну мову угро-словенською, він зазначив: «Словаки отдавна употребляют в сочинениях своих один и тот же язык с Чехами и Моравцами, если только исключить отсюда несколько новейших попыток писать на своем наречии» [24, с. 94]. Тут же назвав два прізвиська – А. Бернолака, автора граматики, словника і перекладу Біблії словацькою, і поета Я. Голого. Так само обережно, як і з приводу мови малоросійської, писав: «Все это, надемся, нимало не будет в ущерб доселе вечно желанному “единению духа и вместе с тем спокойствию”» [24, с. 94]. Звісно, слабка виробленість обох мов на момент написання праці П. Й. Шафарика, можливо, й виправдовує таке їхнє потрактування, однак Шевченко, як відомо, дотримувався протилежної думки. На відміну від чеського славіста, М. Максимовича й М. Костомарова, питання мови для нього переросло рамки культурного самовияву народу. Саме завдяки окремішності української мови українське питання ставало питанням політичним. Водночас І. Брик уважав, що «Шевченко відносився до старої школи московських слов'янофілів не без певної прихильності» [3, с. 140], бо за своїми поглядами В. Жуковський і К. Брюллов, які справили на митця великий вплив, підходили більше до слов'янофілів, ніж до західників. Причини прихильності Шевченка до слов'янофілів також слід шукати в їхньому ставленні до української літератури і їхньому народолюбстві [3, с. 141]. Водночас поет відчув еволюцію московських слов'янофілів у імперському напрямку, недаремно наприкінці життя відмовився від співпраці з газетою «Парус». Прикметно, що й харківські інтелектуали – А. Метлинський, О. Корсун, П. Гулак-Артемівський – дотримувалися поглядів московських слов'янофілів, що викликало Шевченкову критику в посланні «І мервим, і живим...».

Українське слов'янофільство, найвизначнішим представником якого був Шевченко, як і російське чи польське, формувалося на підставі праць Я. Коллара і П.-Й. Шафарика та в контексті раннього російського слов'янофільства, але як виразна його альтернатива. І. Брик першим наголосив на оригінальності укра-

їнського слов'янофільства, доводив, що московські й польські слов'янофіли дивилися на слов'янське питання з вузько національного боку, шукали його розв'язки в гегемонії свого народу над іншими слов'янськими, підпираючи це право історично-культурними і містичними аргументами [див.: 3, с. 148], Шевченкові ж та іншим учасникам Кирило-Мефодіївського братства український месіанізм був чужим. Слов'янська ідея була для них лише ґрунтом для українського самоусвідомлення. При цьому Шевченко й братчики трактували слов'янське питання на відміну від Я. Коллара і П. Й. Шафарика вже не винятково як культурне чи наукове, а й як політичне, поширивши ідею «взаємності» не лише на західнослов'янські, а й усі слов'янські народи, що мали об'єднатися у федерацію на підставі рівності задля реалізації власного історизму.

Список використаної літератури

1. Бевзюк Є. Ідея слов'янської спільності в ідеологемі слов'янського національного відродження (30–40-і рр. XIX ст.) / Є. Бевзюк // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – 2015. – Вип. 24. – С. 9–25.
2. Бевзюк Є. Становлення словацької національної ідентичності (перша половина XIX ст.) / Є. Бевзюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Історія. – 2013. – Вип. 2. – С. 98–104.
3. Брик І. Шевченкова поема «Іван Гус» / І. Брик // ЗНТШ. – 1917. – Т. СХІХ–СХХ. – С. 95–168.
4. Ганг Йонг-Сук. Кирило-Мефодіївське братство і питання сучасної української ідентичності / Йонг-Сук Ганг // Всесвіт. – 2003. – № 11/12. – С. 164–170.
5. Дзюба І. Тарас Шевченко: Життя і творчість / І. Дзюба. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 718 с.
6. Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. / АН УРСР. Археогр. комісія. Ін-т історії; Центр. держ. іст. архів; Редкол.: П. С. Сохань (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 3. – С. 440.
7. Колар Иоанн. О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими / Иоанн Колар // Отечественные записки. – 1840. – Т. 8. – № 1. – С. 1–24; – № 2. – С. 65–94.
8. Кулиш П. Простонародность в украинской словесности / П. Кулиш // Основа. – 1862. – № 1. – С. 1–10.
9. Куций І. Слов'янофільство як ідейно-світоглядне джерело слов'янської цивілізаційної ідентичності українських інтелектуалів XIX ст. / І. Куций // Проблеми слов'янознавства. – 2014. – Вип. 63. – С. 37–50.
10. [Максимович М.] О Малороссийском произношении местных имен. Замечания М. А. Максимовича на Шафарикову карту Славянских земель / [М. Максимович]. – 1843. – №10. – С. 455–468.
11. Мольнар М. Тарас Шевченко у чехів та словаків / М. Мольнар. – Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1961. – 286 с.
12. Неврлий М. Минуле й сучасне: Збірник слов'янознавчих праць / М. Неврлий. – К.: Смолоскип, 2009. – 956 с.
13. Опыт демократических преобразований: словаки / Составители: Мартин Бутора, Григорий Месежников, Мирослав Коллар. – Братислава: Институт общественных проблем, 2007. – 213 с.
14. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським 1871–1877 / Зладив М. Павлик. Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. – Л.: Накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1910. – XIII, 353 с.

15. Попович М. Між «весною народів» та громадянською війною (Михайло Драгоманов і українське відродження) / М. Попович // Штрихи до наукового портрета Михайла Драгоманова: збірник наукових праць / відп. ред.: Р. С. Міщук; АН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Наукова думка, 1991. – 248 с.
16. Сиваченко Г. Шафарик П.-Й. / Г. Сиваченко // Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – К.: Національна академія наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2014. – Т. 6. – С. 830.
17. Тарас Шевченко в критиці / За заг. ред. Г. Грабовича; упоряд. О. Бороня і М. Назаренка; комент. О. Бороня, С. Захаркіна, М. Назаренка, О. Федорука. – К.: Критика, 2013. – Т. 1: Прижиттєва критика (1839–1861). – 802 с.
18. Тесля А. «Славянский вопрос» в публицистике М. П. Погодина / А. Тесля // Социологическое обозрение. – 2014. – Т. 13. – № 1. – С. 117–138.
19. Флоринский Т. Д. Славянофильство Т. Г. Шевченка / Т. Д. Флоринский // Университетские известия. – 1906. – № 8. – С. 1–28.
20. Франко І. Літературне відродження полудневої Русі і Ян Коллар / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова Думка, 1981. – Т. 29. – С. 40–50.
21. Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова Думка, 1981. – Т. 29. – С. 51–76.
22. Франко І. Чи справді Т. Шевченко написав вірш «Слов'янам»? / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова Думка, 1981. – Т. 31. – С. 25–27.
23. [Хомяков А. С.] О старом и новом / [А. С. Хомяков] // [Хомяков А. С.] Полное собрание починений. – М.: Университетская типография на Страстном бульваре, 1900. – Т. 3. – С. 1–29.
24. [Шафарик П. И.] Славянское народописание, составленное П. И. Шафариком / Пер. с чешского И. Бодянского. – М.: В университетской типографии, 1843. – 174 с., VIII.
25. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, 2012–2015.
26. Штур Л. Славянство и мир будущего: Послание славянам с берегов Дуная Людевита Штура / Л. Штур. – М.: В университетской типографии (Катков и Ко), 1867. – VI, 191 с.
27. Billington H. James. The Icon and the Axe: An Interpretive History of Russian Culture / James H. Billington. – New York: Vintage Books, 1970. – 786 p.
28. Hroch M. Vlastenci bez národa / M. Hroch // Naše ži mrtva minulost. – Praha: Svoboda, 1968. – S. 107–135.
29. Ivantyšinová T. Česi a Slováci v ideológii ruských slaviofilov: 40–60 roky XIX storočia. – Bratislava: Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987. – 280 s.
30. Kola Adam F. Słowianofilstwo rosyjskie a słowianofilstwo czeskie. Między konserwatyzmem a misjonizmem / Adam F. Kola // Idee konserwatywnego Rosji. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010. – S. 43–55.
31. Walicki A. W kręgu konserwatywnej utopii: Struktura i przemiany rosyjskiego słowianofilstwa / A. Walicki. – Warszawa: PWN, 1964. – 493 s.

Summary. Kharchuk R. Shevchenko's Slavophilism: Origins and Context.

The author of the article comes to the conclusion that Ukrainian Slavophilism, the representative of which was Shevchenko, was formed on the basis of Y. Kollar's and P.-Y. Shafarik's works also in the context of classical Russian Slavophilism. At the same time, the Ukrainian Slavophilism was a distinct alternative to its Russian variant.

Keywords: Slavophilism, Shevchenko, Y. Kollar, P.-Y. Shafarik, O. Bodiansky, origins, context.

